

S:t Ragnhilds Sille

i

Söderköping

Årsbok 1953

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Trued Norell, Åke Liljedahl och Enoch Kihlström.

För artiklarna i denna årsbok svarar
författarna själva.

Hospitalsvisitation 1674

Vården av fattiga, sjuka och äldre omhändertogs i stormaktstidens svenska samhälle bl. a. av hospitalen, vilka låg i eller invid städerna. Försörjningen av klientskapet och personalen möjliggjordes genom avkastningen av de kvarnar, jordar och fastigheter man vid skilda tillfällen erhållit i donation. Men också kronotjonen från vissa socknar, anvisade av vederbörande domkapitel, bjöd en regelbunden årsinkomst. Dessa till sin storlek ganska fasta intäkter utökades regelmässigt genom de s. k. beddarnas verksamhet. Själva ordet är nära besläktat med "bettlare". Särskilt för denna tiggeriverksamhet anställda personer drog i vissa tider på året omkring i gårdarna i de likaledes av den kyrkliga myndigheten anslagna områdena, i regel socknar nära vederbörande hospital. Ibland fick de några kakor bröd, ibland några skålpund fläsk, ibland några kannor ärter, ibland litet avlagda kläder. Över resultatet av sin verksamhet avlade de räkenskap inför hospitalsföreståndaren. Kontrollen ordnades så att givaren i en av beöfveraren medförd bok annoterade sin gåva. Slutligen tillfördes hospitalet extra ordinarie medel genom att äldre köpte in sig eller anförvanter till sjuka och vårdbehövande inköpte sina skyddslingar i dessa inrättningar.

Tillvaron på ett 1600-tals hospital var förvisso ganska trist. Livsmedelsstaten höll sig vanligen föga över existensminimum. Huru långt den kom därutöver berodde ofta på föreståndarens kapacitet och nit i tjänsten. I regel var det nog mer välbeställt med serveringen av andlig kost än lekamlig. Varje hospital hade en yngre präst såsom predikant. Han ledde dagliga morgon- och

aftonbönen samt alla helgdagar gudstjänster. Någon gång kunde vid förfall för prästen något av hospitals-hjonen leda de dagliga andaktsstunderna.

En vårdag anno 1674 — det var den 25 maj — hade hospitalet i Söderköping förnämt besök. "Högärevörldige" biskopen, Johannes Terserus, hade fått anledning närmare granska förhållandena på platsen. Han hade nämligen halvannan vecka förut mottagit en av sex hjon uppsatt klagoskrivelse. Vederbörande hade naturligtvis icke personligen skrivit ihop inlagan, ty de var icke skrivkunniga utan hade haft hjälp av någon boksynt person. De bad i sin "stora hundersnöd" att biskopen skulle "förbarma sig över våra tårar, som vi nu måste utgjuta, som aldrig är vanligt här tillförende till att ske".

Låt oss lyssna till klagomålens innebörd: Föreståndaren "vällärde herr Måns", han var präst och bar det fullständiga namnet Magnus Haquinus (Håkansson), hade minskat veckoransonen av bröd med två kakor per person. Numera fick man blott en havrekaka per hjon. Även övriga i staten ingående proviantartiklar hade knappats in på ett så betänkligt sätt att man nära nog nödgades "äta kläderna utav kroppen". Ärtransonen hade minskats med en halvspann ($\frac{1}{4}$ tunna) per vecka (havre)grynsransonen med tre fjärdingar (fjärding = $\frac{1}{8}$ tunna), sillransonen med $\frac{1}{2}$ val och smörransonen var helt och hållet struken. (Angivna kvatiteter avser nu icke en person utan alla patienter).

Man anklagade vidare förmannen för att ha berövat hospitalet en del jord samt hålla mer boskap än någonsin en förman tidigare haft. Betet tog han därvid från hospitalsmark. Supplikanterna hemställde slutligen att Måns måtte åläggas bevisa vart hospitalets samlade spannmålsinkomster år 1672, hela 300 tunnor, tagit vägen.

Så pass allvarliga anklagelser låg bakom det biskopliga besöket den 25 maj. Förutom stiftschefen deltog i förrättningen stadens samtliga präster och magistratens ledamöter. Som väntat var, kunde hospitalsföreståndaren i flera fall lämna rimliga förklaringar till konstaterade

minskningar i hospitalets inkomster. Tionden från Storgärdet och Erobygdärdet, vilken förut tillfallit hospitalet, hade numera avhänts detta, varav stor skada lidits. Här om visste en av rådmännen, Håkan Nilsson, berätta att tertialtionden — sålunda den tredjedel av tionden, som kyrkan fatt behålla, sedan staten tagit övriga två — förr förts "med skaften" (alltså otröskad) till hospitalsladan. "Tvådelarna" — kronans anpart — hade körts in i kyrkohärbärgen vid St Drotten (Drothem) i tröskat skick och uppmätt med struket mått. Salig biskop Enander och Johannes Lothigius — förr prost i Söderköping — hade avhänt hospitalet den omstridda delen av tionden. Med vad skäl visste icke Håkan. Borgmästaren menade det vara skäl nog att åkrarna låge inom stadens rå och rör, men härpå ville icke biskopen gå med, vadan saken närmare skulle uttrassas i domkapitlets arkiv.

Om Storgärdet förtalde vidare herr Måns att det brukade sås två år av tre och tredje året hållas i träda. Den brukningsformen avvek från det i Östergötland vid denna tid vanliga, som var tvåsåde. Man besädde årligen ena halvan av en åker och lät den andra ligga i träda. Tydligt utarrenderade man bruket av åkerlappen, ty inkomsten utgjordes förutom av del i tionden av ett arrende om 20 tunnor säd. Kvantiteten utgick emellertid endast de år, då åkern legat i säde. Så hade senast förflutna år icke varit fallet. Sålunda hade hospitalet därigenom haft 20 tunnor mindre inkomst än vanligt. Ytterligare en av inkomstkällorna hade avhänts hospitalet, den tredjedel i alla "pungpenningar" (kollekt) vid stadskyrkan, som man enligt gammal plägsed brukat få. Borgmästaren gav förklaringen härtill. Staden hade under senare åren fått allt fler fattiga — 1670-talet var över huvud taget en utomordentligt svar tid — och de ansågs bättre behöva hjälp än hospitalet. Då stadens myndigheter en gång frivilligt verkställt delning av kollekterna, kunde de också "det frivilligt återkalla".

På hospitalsjord stod två lador vars ägare aldrig besvärat sig med att härför betala någon avgift, tomtöre. Detta förhållande blev nu tillrättat. Magistraten åla-

des verkställa taxering för en skällig tomt-hyra. Så snart detta gjorts, kunde föreståndaren börja förrätta upp-
börd därav. Rörande hospitalets betesmark framhöll
herr Måns att skolrektorerna sedan lång tid utan några
avgifter tagit sig för att utnyttja betesängarna och
Skolmästarelyckan. Då de närvarande icke kunde ge
klart besked i detta ärende — själva namnet Skolmästa-
relyckan tyder ju på att rektor ursprungligen haft dis-
positionsrätten — ställdes avgörandet på framtiden och
skulle göras beroende av efterforskningar i konsistoriets
aktsamling.

Två omtvistade fall om "ingifter" ventilerades också.
I ett av fallen klagade hospitalsföreståndaren över att
en hustru, som fordom köpt in sig för 100 daler koppar-
mynt och härför av salig biskop Enander beviljats 5
tunnor säd årligen ur hospitalet, nu enträget krävde dessa
av Måns. Som denne icke fann medel hertill och ej heller
visste vart ingiften tagit vägen — "emedan hon intet
finnes annoterad uti hospitalets räkning" — beslöt de
församlade att ingen säd skulle utgå till kvinnan, förrän
det kunde bevisas vart pengarna tagit vägen. Fall num-
mer två gällde en hustru Kerstin, förr bosatt i Stavby-
torpet. Hon var själv närvarande vid förrättningen och
tillfrågades huru mycket hon ingivit för sig i hospitalet.
Hertill svarade hon att kyrkoherden, vilken ordnat sa-
ken, mottagit hennes torp, det honom kort tidigare
köpt för 50 daler kopparmynt. Därutöver hade honom
lämnat 10 daler kontant. Endast pengarna befanns bok-
förda i hospitalets räkenskaper. Ingen visste hur det
förhöll sig med stugan.

Sista undersökningen vid visitationen gällde anklagel-
sen för otillbörligt utnyttjande av hospitalets betesmar-
ker, varigenom herr Måns skulle kunna hålla fler kor
och hospitalet färre. Hospitalsföreståndaren kunde där-
vidlag leda i bevis att han släppt till foder åt hospitals-
djuren i kvantiteter, motsvarande vad han tagit för sina
egna kreatur.

Huru de på framtiden skjutna avgörandena utföll har här mindre intresse. Viktigare är att de bägge dokument, bägge förvarade i domkapitelarkivet, jag här kommenterat, ger några intressanta inblickar i förhållandena vid hospitalet i Söderköping under en nödtid, då ovanligt stora frestelser måste ha legat i en hospitalsföreståndares väg och då prövningarna för hospitalets klientel bör ha varit onormalt stora. Dessbättre visade visitationen att herr Måns icke uppträtt med på långt när den egennyttiga, klagandena tillvitat honom. Flera ogynnsamma omständigheter, varöver han i regel icke haft möjlighet att råda, hade framtvingat den inskränkning i staten, som drev de sex hjonen att hänvända sig till biskopen. Måns och hans föregångare vid Söderköpingshospitalet torde dock icke kunna fritagas från omdömet att ha varit alltför slappa, då det gällt bevakningen av sin institutions intressen. Eljes hade förvisso det icke behövt förekomma så många fall, där ingifter, tiondeintäkter och annat gått över i andra händer.

Några uppgifter ur hospitalets räkenskaper för 1674—75 må komplettera visitationens vittnesbörd. Under det aktuella året hade föreståndaren att sörja för vård och underhåll åt 70 hjon. Av kreatur till deras och tjänstepersonalens försörjning förfogade man över 1 tjur, 23 kor, 13 kvigor, 1 stut, 1 kalv, 7 hästar, 6 föl och 30 svin. (Antalet var snarast något större än åren förut.) Skötseln av dessa och av ägorna omhänderhades under föreståndaren av 7 legokarlar och en lädugårdspiga. Mathållningen ålåg närmast "fattigkokerskan". Personalens föda tillreddes av "drängkokerskan". Herr Måns hustru tjänstgjorde såsom husmor.

Livsmedelstildelningen per person och år utgjorde omkring 7 fjärdingar (c:a 110 l.) mjöl för brödbakning, 6 fjärdingar för tillredning av gröt och välling, 5 fjärdingar (c:a 90 l.) spannmål och 1/3 lispund (c:a 3 kg.) humle för ölbrygd, 1 lispund (c:a 8 kg.) saltat eller torakat kött, 1/5 lispund fläsk och nöttungor, 1/8 lispund färskt kött samt 1 kanna (c:a 2 l.) ärter. För smaksättning av födan bestods 1 kanna salt.

Som en följd av inspektionen fick de fattiga från och med den 3 februari 1675 var onsdag en extratilldelning "kokemjöl" om 3 kannor, således omkring 1 dl. per person. Dessutom fick man under tre vårveckor extra köttmål bestående av svin- och nötryggar.

Vore lögn aldrig till, vunne sanning aldrig seger

Hur man i Söderköping gick till rätta med varandra
år 1823.

Ett lands rättsväsen är en viktig kulturgren, och dess nivå är en ganska tillförlitlig mätare på den andliga kulturens, eller, kanske borde man hellre säga, civilisationens framsteg. Det sätt, varpå människor i allmänhet söka komma tillrätta i samhället och hävda sin rätt, förräder mer än man kanske är böjd att tro människornas kulturståndpunkt. Har man, såsom nedskrivaren av dessa rader, under en lång följd av år i egenskap av domstolsreferent följt åklagares, sakkörare och rättssökandes sätt att föra sin talan, tvekar man icke att ge det omdömet, att vår rättskultur nått en hög ståndpunkt, om man jämför den med gångna tidens. Sakkörare och åklagare äro utpräglade realpolitiker, om det uttrycket tillåtes, d. v. s. de hålla sig strängt till den sak, varom det är stämt, och avstå från att göra några förklenande omdömen om motparten, även när rikligt stoff härför finnes. Som ett belägg för detta påstående utgör den sensation, ett avsteg från det lidelsefria sakkörande, varom vi här nämnt, göres av någon part. Det föreligger gott om bevis för hur rättvisans sak eftersattes genom att inför domstol illa berykta sin nästa.

Vad som nu hör till undantagen och väcker berättigt uppseende, var tidigare en regel. De i historia bevandrade kunna säkerligen erinra sig det grova och

kränkande språk, diplomaterna förr använde, men detta okvädande var kanske ännu vanligare vid våra domstolar för ett och annat århundrade tillbaka, varom domböckerna från den tiden bära ett vältaligt vittnesbörd. Det var icke blott den i juridikens irrgångar obevandrade, som tog sin tillflykt till de feta orden, utan man kan rent av säga att advokater och åklagare gingo i téten, när det gällde att inför domstol moraliskt hudflänga sin nästa. Och den fordomtima domaren var givetvis därefter: han hade näbbar och klor samt använde dem till att hålla de storgrälände parterna på vederbörligt avstånd från sig. Syftet med dessa rader är att verifiera här gjorda påståenden, och när vi tagit exempel liggande över hundra år tillbaka i tiden, beror det på att dessa äro mera lättfattliga. Att vi hämtat dem från Söderköping, är ju ej mer än tillbörligt i en artikel i denna publikation.

Vi skriva 1823. I det följande skall visas icke blott hur parterna inför domstol storluggade varandra utan ock hur en process om en så materiellt gripbar sak som återvinning av skuldsedlar övergick till härklyveri om vad lagen menar med hazardspel.

I dombok 1823 för Söderköpings stads vällovliga rådstuvurätt finner man en kulturbild från dåtida Söderköping, kastande sitt ljus icke blott över den tidens sätt att gå till rätta med varandra utan ock över åskådningar, som nu förefalla ganska antikverade. En pappersmästare från trakten hade nämligen, såsom han själv berättar i stämning å en klockställare (dåtidens titel på urmakare) i Söderköping, daterad den 3 april 1823 sistlidne påskdag råkat i sällskap å gästgivaregården, "där fråga blev om kortspel, vari jag var oförsiktig nog att deltaga". Olycka eller min okunnighet i konsten fogade så, säger han, att jag fastnade i en skuld till klockställaren på 84 riksdaler banko, varå jag nödgades giva tvenne skuldsedlar å 42 riksdaler banko vardera, ställda på innehavaren, ehuru, på klockställarens begäran, försedda med olika data. Icke nog härmed. Spelet fortsatte hela natten och förmid-

dagen annandag påsk med påföljd att jag till klockställaren ytterligare tappade 800 riksdaler banko, vara jag även var nödsakad att icke allenast lämna förbindelse, ställd på klockställaren utan även som pant och säkerhet överlämna en av mig lämnad inteckning i Skälkärrs hemman, vara, efter förut gjord avbetalning, återstår 800 riksdaler banko, som skulle betalas efter tre månaders uppsägning. Ehuru denna inteckning var lämnad klockställaren blott som pant för hans obilliga fordringar och ingalunda på honom transporterad, och oaktat summan, varå den lyder, ej var uppsagd eller till betalning förfallen, ansåg klockställaren dock tillståndigt att förliden gårdag tillkränga sig av ägaren till Kårtorp ett hundra riksdaler banko kontant samt 300 kannor brännvin, för vilket allt 400 riksdaler banko nämnda mynt blivit å inteckningshandlingen kviterade samt Kårtorpsägarens löfte utverkat om återstodens betalning inom en månad".

Pappersmästaren yrkade efter denna motivering att de nämnda skuldsedlarna, för vilka han ej "erhållit ringaste valuta", måtte förklaras kraftlösa och klockställaren ålagd att återlämna den erhållna panten samt hålla kåranden skadelös. Men han var ingalunda nöjd med att bli hallen skadeslös; han ville därjämte att klockställaren skulle dagligen böta för det han kåranden oåtspord begagnat och till sin nytta använt en honom anförtrodd pant.

Det stoppade dock icke enbart med denna stämning, vilken ensam kanske knappast skulle kunnat tjäna som underlag för en artikel. I nämnda spelparti deltagande voro nämligen förutom nämnde pappersmästare och klockställare även gästgivaren och en lantbrukare. De bada sistnämnda jämte klockställaren och pappersmästaren hade nämligen av vice stadsfiskaren Wendth efter angivelse av pappersmästarefrun åtalats, gästgivaren för upplåtande av lokal för kortspel och de andra för deltagande i hazardspel. Svaranden i nämnda mål hade tydligen vänt sig till en av samtidens durkdrivna advokater, att döma av det ampra svaromålet. Efter en lämplig inledning bör-

jar nämligen svarsskrivelsen med att tala om att "så sällsynt det är, att en fullmyndig man tager sig före att sedan han varit dåraktig nog att bortspela en större summa penningar, öka denna sin dårskap med att stämma om vinning därav, lika sällsynt lærer det väl ock vara att en hustru mot mannens vilja löper till tjänstfärdiga brännvinsadvokater och ytterligare förslösar icke obetydliga penningar för att driva en så löjlig som vanhedrande rättegång, och, till råga på eländet, därtill angiver målet hos åklagaren med påstående av böter mot sin egen man, icke besinnande att allt detta måste tagas utur huset, som snart nog på sådant sätt kunde bliva utarmat, ifall uppträderna ofta förnyades. Är pappersmästarens hustru nog svag att låta sig dåras av den lumpna hälfte, som på hennes anpart lærer böra falla av böterna, så är att förmoda, det hon längesedan fått utgiva vida mera, ja, kanske ock till krono-åklagaren torde bli nödsakad avträda denna anpart, på det att han skall hava något för sitt besvär. Troligt är ock, att den upplysta domstolen ännu icke kunnat upptäcka de egentliga rätta och juridiska skälen till vårt bötförhållande, änskönt vice fiskalen sådant påstår. Om således böter vanka, så synes anklagerskans man vara enda föremålet därför, vadan alltså hustrun är att gratulera, som för denna gång fått äran dela inkomst med stadsfiskalen eller i stadsfiskalens ställe, vartill hennes man och således även hon själv fått konstituera varje skärv. Vad en sådan hustru vinner eller förslösar av allmän aktning, hur med flera rättegångsdagars försättande, dem oberäknade, då hon hos advokat först och hos fiskalen sedan, nödgas infinna sig, slösar en tid, som vid hemmet, bättre passade och nyttigare av en hustru kunnat användas, samt äntligen det obehöriga uti hela hennes uppförande, då hon, mot mannens uttryckliga vilja, upphäver sig till anklagare i målet samt fortfar att därutinnan motverka hans avsikter, även sedan han om sakens förlikande och nedläggande föranstaltat, allt detta hoppas och förmoda vi att den vällovlige rådhusrätten täckes observera, till den verkan och på-

följd som med lag är enligt, alldenstund mannen är hustruns målsman och hon icke hans. Visserligen hava vi under rättegångens lopp väntat få se hennes avvisande, enär mannen varje gång tillstüdes varit, men vi tro nu tiden vara inne till erinran härom, emedan vi icke hört att pappersmästaren varit ställd under hustruns förmyndarevärd, så framt det icke hädanefter kan inträffa, vilket icke kan hava tillbakaverkande kraft".

Vi, som leva 100 år efter denna rättegång, kunna knappast underlåta att tycka, att nämnde pappersmästare behövt ha hustrun till förmyndare. För att emellertid se, vad svarandadvokaten i fortsättningen har att säga om åklagaren, återgå vi till skrivelsen: "Nu, och vad själva saken angår, så ock då pappersmästaren i vittnes när- och övervaro förklarar sin önskan vara det målet i hänseende till hans instämning mot mig (klockställaren) om reversernas återfäende, samt beskyllningen rörande åtkomsten därav, jämte övriga otillbörliga förevitelser, måtte helt och hållet förfalla, därom skriftligen föreningen av den 21 april som i protokollet för den 28 i samma månad influtit, tydligen lika med pappersmästarens egna muntliga förklaring, vitsordar, saknar stadsfiskalen desto hellre all anledning till de mindre väl beräknade utfall, han mot mig behagat tillåta, som han torde hellre böra taga i sin egen barm för att utröna huruvida han själv är ostrafflig, innan han lägger mig till-last skymfliga och för en åklagare, som bättre borde veta, föga passande tillmälen, lika litet som han är berättigad att häda mig för min fattigdom, den han vill synas bättre känna än jag själv, för att äntligen bereda sig tillfälle och anledning att yrka en vanhedrande edgång rörande ett ämne, som ingriper i människans fria handlingar, och som, enligt vad han själv medger, grundar sig på kringlöpande rykte, det jag, såväl som mången annan, roat sig med att icke motsäga, väl vetande att ingen kan fällas till ansvar för löst prat".

Sedan nämnde klockställare, som var stånd på edgång, gendrivit ett par vittnens utsago, vilka icke för-

stätt att han med dem "fört ett gycklande språk", säger han att "då nu vice stadsfiskalen med tydlig hänsikt till kungliga förordningen av den 2 augusti 1792, redan tycker sig hava inteckning hos mig på det belopp å 884 riksdaler banko, varom stämt blivit, så vill jag först försöka tillrättvisa detta hans begrepp medelst erinran att väl eftersinna vad eller varom jag skulle i den påstådda värjemålseden betyga. Skulle jag därmed visa, att jag icke spelat Mariage påskdagen om aftonen, så är något sådant icke ens till ringaste del än mindre till hälften bevisat, ty vad jag hos vittnena Westergren och dess hustru roat mig att prata, för att deras inbillning om den glupska vinsten skall hava mitt åtlöje, lärer den mindre något bevisa, som jag till dylika osanningar, de där ingen människa lända till skam eller skada, väl kan ännu en gång låta mig av enfaldigt folks fördomar hänföras, för att giva dem öppet fält för deras hugskott efter nyheter och dessas förtäljande. Vore lögn aldrig till, så vunne sanning ingen seger. Och icke alla kronoåklagare låta sig så lätt inbilla att taga del i dåraktiga instämningars fullföljande och därav uppgjorda orimliga påståenden, som herr Wendth, vars skyldighet det annars skulle tyckas vara, att skydda den otillbörligt tilltalades rätt snarare än att kränka den. Skulle jag åter — fortsätter skrivelsen i klockställarens namn — fullbetyga, att pappersmästaren verkligen är mig skyldig, så lärer sådant icke angå tredje mans rätt. Pappersmästaren väl vetande att hur sig rättligen förhåller, har ock vidgått, att han av överilning och oförstånd avgivit sin första stämning och den däruti influtna protesten. Och jag kan icke undgå att upprepa, vad jag i svaromål på berörda stämning yttrat: pappersmästaren måtte icke hava rest från Söderköping till sitt hem, något över en halvmil, för att hämta den handling, jag som hypotek för honom försträckta penningar undfick, så framt han icke ansett sådant nödvändigt. Och han hade under vägen fram och tillbaka tillfälle nog att besinna vad han borde och icke borde göra. Om jag således, i det jag försträckt honom penningar, icke anammat säkerhet därför, männe jag,

som av krono-åklagaren blivit ansedd för en fattig staccare, hade handlat klokt, ifall jag gått miste om dem. Men, Gud ske lov, äganderätten är bättre konserverad i våra lagar än krono-åklagaren synes förmena, i det han med begärlighet tyckes hava upptagit tillfället att, om möjligt vore, vända densamma åt annat håll, så trotsar jag dylika försök, övertygad om att de äro för vanmäktiga att rubba mig i min rättmätiga besittning av min egendom, vore den än så lätt förvärvat, som ryktet velat utsprida och vice stadsfiskalen Wendth, lika snart förd av inbillningen som de vittnen, han velat uppleta, synes vara böjd att tro. Eller törhända tillfället är lyckligt, ja, kanske sökt, för att hålla både mig och pappersmästaren i jävaktighetstillstånd, på det den chikanen icke må drabba vice stadsfiskalen att på en gång i kungl. hovrätten, dit han ändock förklarar sig nödsakad att föra denna sak, ifall vi bliva frikända, låta bliva bekant att han, vice stadsfiskalen Wendth, den där över andra skall göra åklagaren, själv råkat bliva anklagad för fylleri, en föga lämplig dygd hos en krono-åklagare, och vilken hos envar tilltalad stämplas såsom last och hur besynnerligt — en last, för vilken jag (klockställaren) undvikit åtal, änskönt vice stadsfiskalen tycker sig veta, att jag till gästgivaren betalt mina äldre och mångfaldiga krogskulder. Hur vet nu vice stadsfiskalen att jag haft dylika skulder eller icke? Är det väl honom tillståndigt att fatta dylika föreställningar i vädret, och för att smäda, sätta på papperet vad han icke gitter bevisa och vida är skilt från saken, enda föremålet för hans tjänsteatgård. Och då det icke kan vara en krono-åklagare mera tillåtet än en annan rättsökande att i skymfande ordalag sin förmenta vederpart anfalla, så ock då vice stadsfiskalen Wendth mot bättre vetande i sin skrift, den han kallar slutpåståenden, vad till saken icke hörer och mot oss allesammans i smädliga ord utfarit, yrka vi hans bötfällande härför" etc.

Efter att ha påstått, att vice stadsfiskalen visat ett ömkansvärt oförstånd i tjänsten, frågar klockställaren om pappersmästaren skall gå ed på att han icke spe-

lat med honom, klockställaren, varunder han tappat 884 riksdaler banko? "Om han nu åt eden brister, ifall någon domstol möjligen kunde ålägga honom den, vilket här säkerligen icke kan inträffa, vad konklusion skulle därav kunna dragas? Måne den att 884 riksdaler banko tillfallit mig (klockställaren)? Så tyckes vice stadsfiskalen äse saken. Om nu också vice stadsfiskalen kom i penningbehov, som väl kunde vara möjligt, och han av någon hjälpsam hand fick låna en summa penningar, men så illa använde dem som pappersmästaren det gjort, borde väl långivaren därför stämmas, och skulle han återbära till den oförståndige löösaren hela hans i spel och dubbelt bortslösade summa, eller om han varit lycklig nog att få säkerhet för sin försträckning, gör han då orätt om han utkräver värdet därför?"

Klockställaren talar fortfarande genom den gemensamme advokaten och erinrar åklagaren om att pappersmästaren icke spelat blott med honom utan ock med gästgivaren och den förutnämnde lantbrukaren. Om pappersmästaren därunder förlorat, anser han det icke ådagalagt att han ensamt vunnit denna summa. "Jag har hört sägas, fortsätter han, att mången bättre karl förlorat ansemliga summor på spel; men aldrig har därav gjorts sådant väsende. K. förordningen den 7 juni 1749 tillåter omyndiga att angiva den, som dem till höga spel förlett samt vunnit deras penningar eller fått deras skuldsedlar o. s. v., men allt sådant har ingen gemenskap med pappersmästarens spelförlust, den han väl torde böra hava såsom den är. Men jag må gärna kväda ut hela visan. Fiskalen vill åt de där 884 riksdalerna, som pappersmästaren säges hava något spelat, emedan k. förordningen om spel och dobbel säger, att de penningar, som vägas, skola vara konfiskabla — se därifrån kommer hans nitfulla påståenden om edgång. Men då är det skada att icke även upplysas kunnat huru mycket penningar pappersmästaren och andra spelare för med sig hem, som kanske jämte andra persedlar väntat vid spelet, och de där även bort höra under beslaget. Skulle nu så vara att

v. stadsfiskalen efter fullgörandet eller icke fullgörandet av eden kunde framträda med det påståendet, att de omförmälta penningarna skola vara konfiskabla: än skönt ingen bevisning gittat åstadkommas om vad eller huru mycket pappersmästaren skall hava tappat, icke en gång till gästgivaren, vars spelåtgärd icke är erkänd, så innefattar påståendet någonting ännu mera obestämt i hänseende till ordet: med varandra, vilket synes förutsätta, det pappersmästaren allena till mig skulle tappat en så anseelig summa, och det desto mera, som i händelse något spel verkligen ägt rum mellan mig och pappersmästaren, ifråga om vad man därmed kan hava vunnit eller förlorat är så delikat och ömtålig samt så nära ingår på egenskaperna av logaritmerns tydning, ett räknesätt, som jag alls icke förstår, att jag svårligen kan fatta annan mening därav, än att v. stadsfiskalen Wendth verkligen kunde hava för avsikt att nedsätta mig till det yttersta torftiga tillstånd, vari jag redan efter hans tanke skulle hava befunnit mig, och vilket icke bör vara svårt, så framt han medelst underlåten edgång å min sida, kunde lyckas bevisa vad han därmed åsyftar, och sålunda till äventyrs få en icke mindre summa än 884 riksdaler sig och stora barnhemmet tilldömd?

Men något svårt torde det väl bliva att få domstolarne på lika tankar: ty det som skulle konfiskeras lärer åtminstone böra vara så beskaffat att det kan anmmas; varför det för säkerhetens skull hade varit bäst att v. stadsfiskalen inställt sig under spelet, i synnerhet som han visste av att det spelades om natten, enligt vad han till mig sig utlätit, och då lagt handen vid verket, vilket nu synes vara gjort något för sent. Jag bestrider av alla dessa skäl all edgång såsom olämplig och illa placerad, desto hellre som ingen av vittnena kunnat säga det de sett att jag spelat, en omständighet, som nödvändigtvis bör föregå för att kunna vinna på spel. Men om jag skulle vunnit t. ex. på lotteriet, och någon fiskal som finge höra talas därom, påfordrade i ämbetspåstående att vinsten skulle bäras till honom, så skulle ju var och en göra åtlöje av ett

dylikt påstående; likaså må man väl göra, ty saken är så nära densamma, utom det att lotteri verkligen är hazardspel, men Mariage däremot ett commercsspel, till-låtet för en och var som till k. m:t och krona erlägger bevilning för kortspel.

Kungl. förordningen den 2 aug. 1792 om spel och dobbel utstakar att intet slags spel på källare, värds-hus får förövas vid ansvar av böter och de vågade penningarnas konfiskation. Det är således källarmäs-tare och värdsbusidkare betaget att spela eller hos sig låta spelas, så framt den strängaste bemärkelsen skall följas. Men nu vet man att dylika näringsställen icke få hållas öppna helgdagar; de upphöra således att vara offentliga. Också har icke blivit bevisat eller ens omförmålt, att jag (gästgivaren) hos mig tillåtit na-gon gästning på påske- och annandagen; tvärtom — jag hade för mitt nöje bjudit några vänner till mig att spela ett parti. Icke mer för mig och mina vänner än för de s. k. bättre av stadens invånare, vilka varje afton hos varandra turvis formerat ambulatorisk klubb och samla sig att spela, lär detta nöje kunna för-bjudas, så snart jag därtill icke nyttjar de rum, som vanligen för gäster upplåtas, utan använder mina en-skilda boningsrum, vilket här vara händelsen. Huru gärna åklagaren likväl älskar att uti allt finna brotts-lighet, visar sig att hans nitfulla bemödanden att skaffa sig en främmande domstols protokollsutdrag, därom att jag, under mitt vistande såsom tracteur vid Norsholms värdsbus, fick böta för att personer under min borto-varo tagit sig före att spela. Kunna nu de förnämre i staden utan åtal få spela, så måtte väl också några borgersmän får göra det. Och om jag, den ena gång-en är bjuden till en, en annan gång till en annan av mina vänner, önskar se dem hos mig tillbaka och till deras och mitt nöje anstaltar om spelparti, ty vi vilja ju också likna de förnämra och fördriva tiden, som annars bleve för lång, så ligger däruti icke något större ont än om stadsfiskalen bjuder gäster till sig och spe-lar. Gitter han nu bevisa att förhållandet varit annor-lunda eller att hazardspel förefallit, så är jag till böter

skyldig; men som det hittills icke skett, så förväntar jag rättvis befrielse från ansvar, och tarvar ingalunda gå ed att jag icke spelat, sedan jag erkänt motsatsen, vadan påståendet i den delen anses såsom ett nonsens.

Beträffande åter lantbrukaren, så har ingen sett mig spela vid omförmälda tillfället, och allenast pappersmästaren har sagt att jag gjort det. Får man nu besvåra människor att den ena rättegångsdagen efter den andra uppträda till domstol, endast för att slutligen leta sig till anledning till påståenden, eller bör man som kronoåklagaren veta vem som man tilltalar? Är det i sin ordning att i den ena stunden vilja hava den till vittne, som man den andra, på ett löst ord av angivaren, tilltalar såsom part, eller har man icke bort göra sig mera intim med sakens förhållanden innan man framträder med sina anklagelser? Huru vet vice stadsfiskalen Wendth, att jag varit de spelandes trogne bundsförvant eller hur anstår det honom att nyttja en sådan benämning, och bevisar väl det något det ringaste, att pappersmästaren, vid sin rätta sinnesförfattning för sin hustru uppgivit mig, såsom medspelare, så är då pappersmästaren understundom utan rätt sinnesförfattning. Av de allra falskaste premisser tillskapar sig åklagaren en liten falsk konklusion, den, att sådana bindande skäl och liknelser äro emot mig, att han ingalunda kan undgå yrka det jag jämväl måtte äläggas med ed mig fria. De bindande liknelserna äro endast till i åklagarens inbillning och skälen flyta ur sammar grumliga källa; att han följaktligen icke kunnat undgå påståendet om edgång, det sista en klok och rättskaffens domare vanligen tillgriper, är så mycket mindre att undra över, som han icke hunnit läsa mera än 29:e och 30:e par. i 17:e kap. Rättegångsbalken, men alldeles förgätet att den 33:e stod litet djupare ned. Det är denna jag i stället åberopar; och då vi nu allesamman tro oss hava tämligen visat ofoget av v stadsfiskalen Wendths påståenden, vända vi oss tillbaka mot honom, som mot bättre vetande driver denna icke rättfärdiga sak, i påstående det han, utom det ansvar vi här ovan redan yrkat, måtte ersätta vår tids-

spillan och rättegångsbesvär efter vad vällovliga rådhusrätten skäligen prövar samt gälda lösen för protokollsutdrag och domstolens utslag med sex riksdaler banko."

Här är det egentligen på tiden att sluta, emedan jag fruktar att ha tröttat läsaren lika mycket som de kortspelande borgarna 1823 Söderköpings vällovliga rådstuvurätt. Emellertid visar den givna bilden att skrivklådan icke är någon modern sjukdom, och att lusten till att i samlevnad med medmänniskor följa regeln att ge sju för tu har gamla anor liksom också viljan att av en mygga göra en elefant. It is a long way to Tipperary, heter det; kulturens väg är också lång, särskilt den kultur, som kommer inifrån och ger en allvarlig livsföring med utrymme för den fasta beslutsamheten, att en mager förlikning är bättre än en fet process. Denna regels följande är ett gott vittnesbörd om hög kultur, ty: den är större, som styr sitt sinne, än den som städer vinner.